

Klima og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Kristiansand, 28.01.2019

Innspill ny kulturminnemelding

Vi vil innledningsvis gi honnør til Klima- og miljødepartementet for å sette i gang arbeidet med en ny kulturminnemelding. Meldingen vil omfatte et bredt spekter av tema og "Nettverk for museumsbaner og jernbanehistorie" vil nedenfor særlig fokusere på tematikk som direkte berører vår virksomhet.

Nettverket består av de seks norske museumsbanen, med tilhørende overordnede museumsorganisasjoner: Thamshavnbanen/Museene i Sør-Trøndelag, Urskog-Hølandsbanen/Museene i Akershus, Krøderbanen/Buskerudmuseet, Setesdalsbanen/Vest-Agder-museet, Rjukanbanen/Norsk industriarbeidermuseum og Gamle Vossebanen. I tillegg er Norsk Jernbanemuseum og Norsk Jernbaneklubb del av nettverket.

Norsk jernbanehistorie og maritime historie har mye til felles. Mens båtene og fartøyene sto for kommunikasjon og spredning av impulser langs kysten, hadde jernbanen den samme funksjonen mellom kyst og innland, og i innlandet. Bevaring av historisk jernbanemateriell (f.eks. lokomotiver og vogner) og fartøyvern har også mye til felles, bl.a. objektenes størrelse, kompleksitet og verdi som dokumentasjon på nasjonal teknologisk utvikling. Klima- og miljødepartementet har gjennom Riksantikvaren ytt en viktig innsats innen fartøyvernet, mens innlandets kommunikasjonsmidler så langt ikke har hatt samme fokus. I tråd med innspillene nedenfor vil vi oppfordre Klima- og miljødepartementet om å gi jernbanens kulturminner og historisk jernbanemateriell en tydelig plass i den kommende kulturminnemeldingen, samt iverksette tiltak for å også sikre denne kulturarven for fremtiden.

Jernbanen var en viktig forutsetning for moderniseringen og industrialiseringen av Norge. Dens historie dokumenteres, bevares og formidles både gjennom arkiv, foto, statiske utstillinger, men også gjennom aktiv bruk av historisk jernbanemateriell på de seks museumsbanene, samt kjøring med dette på det nasjonale jernbanenettet. Gjennom denne aktiviteten blir også den håndbårne kunnskapen knyttet til togframføringen tatt vare på, samt kunnskapen om drift og vedlikehold av det historiske jernbanemateriellet. Formidlingsmessig tas publikum med på en tidsreise og får oppleve hvordan det var å reise i Norge i tidligere tider.

Innspill til kulturminnemeldingen:

- Da Kulturminneloven ble endret i 1998/99 ble det åpnet for å frede flytende båter. Det var den gang ønske fra flere at også andre løse teknisk kulturminner kunne fredes. Departementet konkluderte imidlertid den gang med at en først ønsket å høste erfaringer fra fredning av båter, før en eventuelt utvidet fredningshjemmelen ytterligere (Ot.prp. nr. 50 1998-99):

Departementet mener det kan være behov for å innføre fredningshjemmel for andre løse kulturminner enn båter. Departementet ønsker imidlertid å vinne erfaring med fredning av båter før det eventuelt blir aktuelt å foreslå bestemmelser om fredning av løse tekniske kulturminner som motorvogner, veg- og jernbanemateriell m v.

Spørsmål om fredning av rullende materiell, bl.a. historisk jernbanemateriell var også drøftet i Meld.St. 35 (2012-2013), Framtid med fotfeste (s. 37). Da åpnet en opp for at rullende materiell kunne fredes hvis det var lokalisert på baner eller i bygg som fredes, men av kapasitetshensyn ønsket en ikke å åpne opp ytterligere før etter 2020.

Nettverk for museumsbaner og jernbanehistorie ber departementet som del av arbeidet med Kulturminnemeldingen å endre Kulturminneloven slik at den også hjemler fredning av rullende materiell.

- **Nettverket oppfordrer til at sektoransvaret påhvilende departementer utover Klima og miljødepartementet, samt disse departementenes underliggende etater, tydeliggjøres i den kommende kulturminnemeldingen. Nettverket ber også om at Klima og miljødepartementet som ansvarlig departementet følger opp de øvrige departementene slik at de følger opp sitt sektoransvar med konkrete tiltak.**
- Samferdselsdepartementet har gjennom BaneNOR (tidligere Jernbaneverket) ytt viktig støtte til istandsetting og vedlikehold av infrastruktur ved museumsbanene, mens Kulturdepartementet har bidratt til ivaretagelsen av formidlingen. Togfremføringen gjøres i stor grad av frivillige, som legger ned en stor innsats. Istandsetting, drift og vedlikehold gjøres i tett samarbeid mellom ansatte og frivillige.

Finansieringen av sikring, drift og vedlikehold av historisk jernbanemateriell er imidlertid falt mellom to stoler. Jernbanemuseet er i ferd med å slutføre en verneplan for historisk jernbanemateriell. Denne vil definere hvilke objekter som bør sikres et videre vern. Dette materiellet må på kort sikt sikres mot videre forfall, bl.a. gjennom å etablere tak/vognhaller over materiellet. I tillegg må det etableres støtteordninger som kan sikre videre istandsetting og løpende vedlikehold av historisk jernbanemateriell, på samme måte som det allerede finnes for infrastruktur – og som er etablert for de flytende båtene/fartøyene. Offentlige støtte kan kombineres med gaver fra private stiftelser og fond.

Skal museumsbanene ha drift med historisk jernbanemateriell på lang sikt, er en avhengig av en finansieringsløsning som kan sikre istandsetting, drift og vedlikehold av et representativt utvalg materiell i et langsiktig perspektiv.

Nettverket vil oppfordre Klima og miljødepartementet til å iverksette strakstiltak for å sikre videre forfall av verneverdig historisk jernbanemateriell, samt etablere et

bevaringsprogram etter mal av bevaringsprogrammet for teknisk-industrielle anlegg, som har som mål å sikre en langsiktig plan for bevaring av det verneverdige materiellet.

Det bør etableres en tilskuddsordning etter mal av fartøyvernet til sikring av ressurser til istandsetting og vedlikehold av historisk jernbanemateriell.

- Samfunnet i dag gjennomgår store endringer. I denne utviklingen er det viktig å sikre den håndbårne kunnskapen/immaterielle kulturarven knyttet til gamle yrker og håndverk. Dette gjelder så vel innenfor bygningsvern og bygningsrestaurering, fartøyvern, drift og vedlikehold ved de teknisk industrielle anleggene/kulturminnene – inkludert museumsbanene.

Nettverket ber om at kulturminnemeldingen må poengtere betydningen av at denne kompetansen bevares. Denne kompetansen kan sikres både gjennom utdanningsløp innenfor tradisjonelle eller trua håndverksfag, tilrettelegging for erfaringsutveksling mellom ulike bedrifter/institusjoner/frivillige miljøer og intern kompetanseoverføring mellom generasjoner. **Nettverket ber også departementet vurdere ulike insitamenter for å beholde/øke den frivillige innsatsen.**

Istandsetting og vedlikehold av historisk jernbanemateriell har mye til felles med fartøyvernet og de to kan nyttiggjøre seg en del felles kompetanse. Riksantikvarens tilskuddordning til fartøyvern har gitt et volum i istandsetting av fartøyer som bidrar til at kompetansen opprettholdes. **Nettverket vil oppfordre til etableringen av en tilsvarende tilskuddsordning for historisk jernbanemateriell, slik at volumet blir stort nok til at kompetansen på dette området også opprettholdes.**

- Klimaendringene innebærer økt nedbør og høyere temperatur. Dette gir store utfordringer i kulturminnebevaringen. Dette merkes bl.a. på vedlikeholdsintervaller på trebygningene, hvor det oppleves økte utfordringer med råte. Utfordringene gjelder også i høy grad historisk rullende materiellet. Skal dette sikres for fremtiden, må det lagres under tak. Lagring under tak vil også redusere behovet for årlig vedlikehold, noe som vil være en økonomisk besparelse på sikt.

Oppsummert forslag til tiltak:

- *Endring av kulturminneloven slik at den også hjemler fredning av rullende materiell (jf. Ot.prp. nr. 50, 1998-99)*
- *Tydeliggjøre de andre fagdepartementenes sektoransvar for egen kulturhistorie og oppfølging av disse slik at nødvendige tiltak iverksettes.*
- *Iverksette tiltak for å sikre et utvalg historisk jernbanemateriell, inkludert tiltak knyttet til endret klima. Tiltak omfatter etablering av haller til innendørs lagring, etablering av et nasjonalt bevaringsprogram og en støtteordning til istandsetting og vedlikehold etter mal fra fartøyvernet.*
- *Sikre kompetanse på istandsetting og vedlikehold av historisk jernbanemateriell. En støtteordning jf. punktet ovenfor kan gi et volum i istandsettingen som bidrar til dette.*

Med beste hilsen
På vegne av Nettverk for museumsbaner og jernbanehistorie

John Olsen
Direktør
Vest-Agder-museet